

Дата: 04.06.2024 р.

Клас: 10 клас

Предмет: Історія України

Завдання:

①. Тема: „Повищення козаків у своїм зв'язі ватазіне.“
Відповісти на запитання на с. 186.

②. Отаманування Петра Калкишевського
Відповісти на запитання на с. 186.

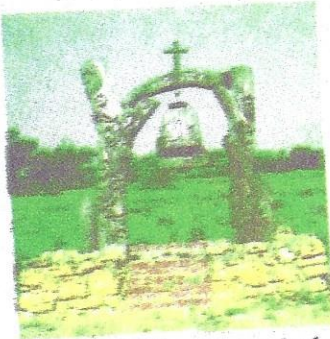
§ 37. Нова (Підпільненська) Січ

Упродовж уроку визначте особливі риси Нової Січі та з'ясуйте причини її ліквідації

Згадайте, коли й чому була спалена Чортomlaцька Січ. Як ви розумієте значення понять «зимівник», «кошовий отаман»? Чи пам'ятаєте ви, що завдяки гетьманові Данилу Апостолу запорожці змогли повернутись у свої старі володіння і звести у 1734 році Нову (Підпільненську) Січ? Що вам про це відомо?

1. Повернення козаків у свої давні володіння

Пам'ятний знак на місці Олешківської Січі (нині Херсонський район Херсонської області)

Оскільки, за наказом Петра I, Чортomlaцька Січ була спалена, а козакам було заборонено селитися на Запорозжжі, в наступні двадцять п'ять років вони зводили Січі у володіннях Кримського ханства. Так спочатку постала Кам'янська Січ (бо на річці Кам'янка), а згодом Олешківська Січ (бо в урочищі «Олешки»). Лише з огляду на загрозу чергової війни з Османською імперією, а також завдяки клопотанням гетьмана Данила Апостола, російський уряд дозволив запорожцям повернутися в їхні давні володіння.

Отож, 1734 року на річці Підпільній козаки збудували Нову Січ, яка стала адміністративним центром усього Запорозжжя. Біля Нової Січі виникло торгово-ремісничє передмістя Гасан-Баши (Гасан-Базар) та пристань. Землі Запорозжжя поділялися на паланки — окремі адміністративно-територіальні одиниці з власним гербом та печаткою. В адміністративному центрі паланки, який, як і Січ, мав укріщення, проживала паланкова старшина, розміщувалися козацька застава, суд, церкви, ремісничі майстерні, проводилися ярмарки.

Суттєвими особливостями Нової Січі були її контрольованість імперською владою — в межах зовнішнього коша (Гасан-Баши) навіть було споруджено російську цитадель-фортецю з військовою залогою — та

Нова (Підпільненська) Січ із передмістям Гасан-Баши

господарська спрямованість її мешканців — запорожці рідше брали участь у військових походах, а більше займалися господарством. Основною формою господарювання на Січі були зимівники. Кожен козак міг отримати земельний наділ та створити власний зимівник. Козаки займалися землеробством, садівництвом, городництвом, а також скотарством і промислами. Пасовиська, ліси, рибальські угіддя вважалися загальною власністю. Разом з тим, поступово утворилися кола впливових і заможних козаків, які мали великі землеволодіння і найчастіше були старшинами. Для обробтки землі вони наймали незаможних козаків — сірому.

1. Які Січі були зведені козаками після зруйнування Чортомницької Січі?
2. Що таке паланка?
3. Якими були особливості Нової Січі?

2. Отаманування Петра Калнишевського

Вперше Петра Калнишевського обрали кошовим отаманом у 1762 році. Пізніше козаки десять років поспіль (1765–1775 роки) переобирали його на цю посаду. Петро Калнишевський кілька разів їздив до Петербурга, щоб відстояти давні межі Вольностей Запорозьких. Кошового отамана непокоїло, що із середини XVIII століття розпочалася так звана сербська колонізація, коли вихідці з османсько-австрійського прикордоння отримали дозвіл від російського уряду селитися у верхів'ях Інгулу та Інгульця. Пізніше вихідці з Молдови утворили Новослобідський козацький полк, просунувшись ще південніше Нової Сербії. Згодом впритул до найсхідніших запорозьких околиць започаткувалася друга округа сербських колоністів — Слов'яносербія.

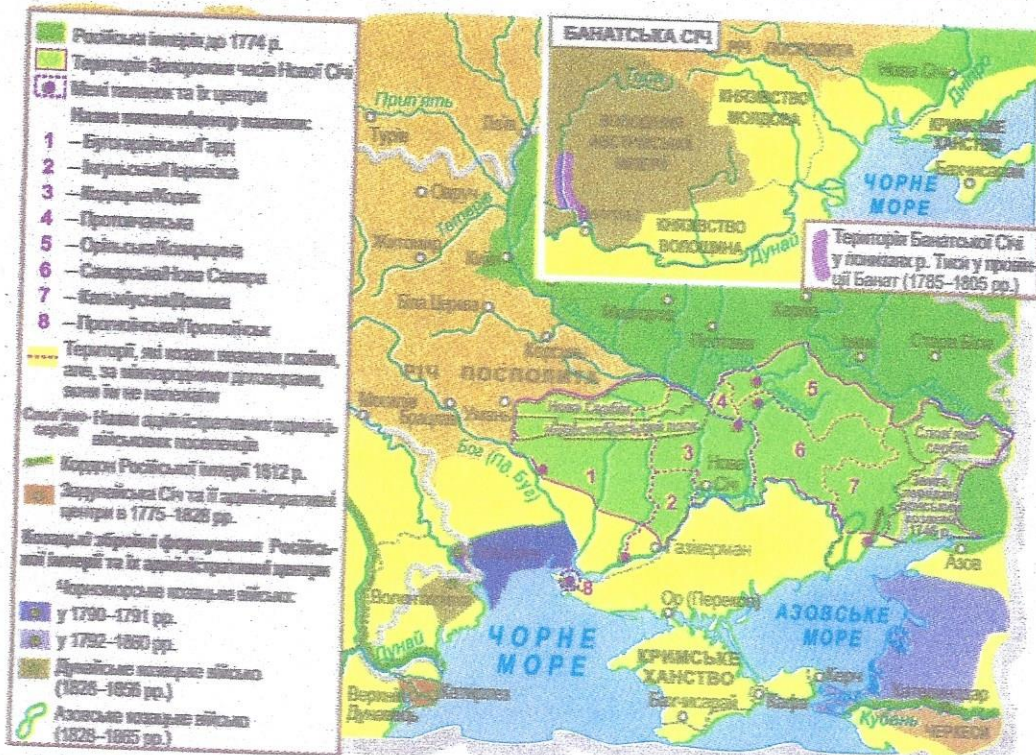
На Запорозжжі не існувало кріпацтва, тож селяни з Лівобережжя, Слобожанщини, Правобережжя знаходили тут бажану свободу. Незважаючи на вимоги поміщиків, Петро Калнишевський не видавав утікачів. Отаман заохочував освоєння нових земель, роздаючи їх селянам. Завдяки йому було створено 45 нових сіл та 4 тисячі зимівників.

Але на Січі існували внутрішні соціальні протиріччя. Через збільшення впливу заможних козаків і жалюгідне становище бідноти в 1768 році під час чергових перевиборів Петра Калнишевського стався «бунт сіроми». Повстали обрали собі окремого кошового отамана, випустили в'язнів, пограбували будинки старшини та заможних козаків. Хоча Петро Калнишевський придушив повстання, але соціальні проблеми на Січі залишилися.

1. Чому Петро Калнишевський неодноразово їздив до Петербурга?
2. Чому селяни з Лівобережжя, Слобожанщини, Правобережжя втікали на Запорозжжя?
3. Про що свідчить факт повстання на Січі?

Запорозька та запорожці після 1734 року

Попрацюйте з картою.

1. Відшукайте межі запорозьких земель, паланки та паланкові центри.
2. Знайдіть межі Нової Сербії, Новослобідського полку, Слоб'яносербії.
3. Покажіть Задунайську та Банатську Січі, річку Кубань.

3. Ліквідація Запорозької Січі

У той час, як на Запорозжжі значною мірою збереглися козацькі права і вольності, в Російській імперії панувало кріпосне право. Існування автономної Січі не подобалося Катерині II. Із Січі не видавали кріпаків-утікачів, чорноземі Запорозжжя були ласим шматком для російського дворянства. Доки існувала Січ, доти існувала гайдамаччина на Правобережжі, бо запорожці становили ядро гайдамацьких ватаг. Зі знищенням Січі царський уряд завдав вирішального удару по гайдамаччині. До того ж, здобувши за допомогою запорожців чергову перемогу над Османською імперією, Катерина II вирішила, що вони їй більше не потрібні.

За наказом імператриці, війська генерала Петра Текелія, повертаючись із війни між Російською та Османською імперіями 1768–1774 років, 4 червня